

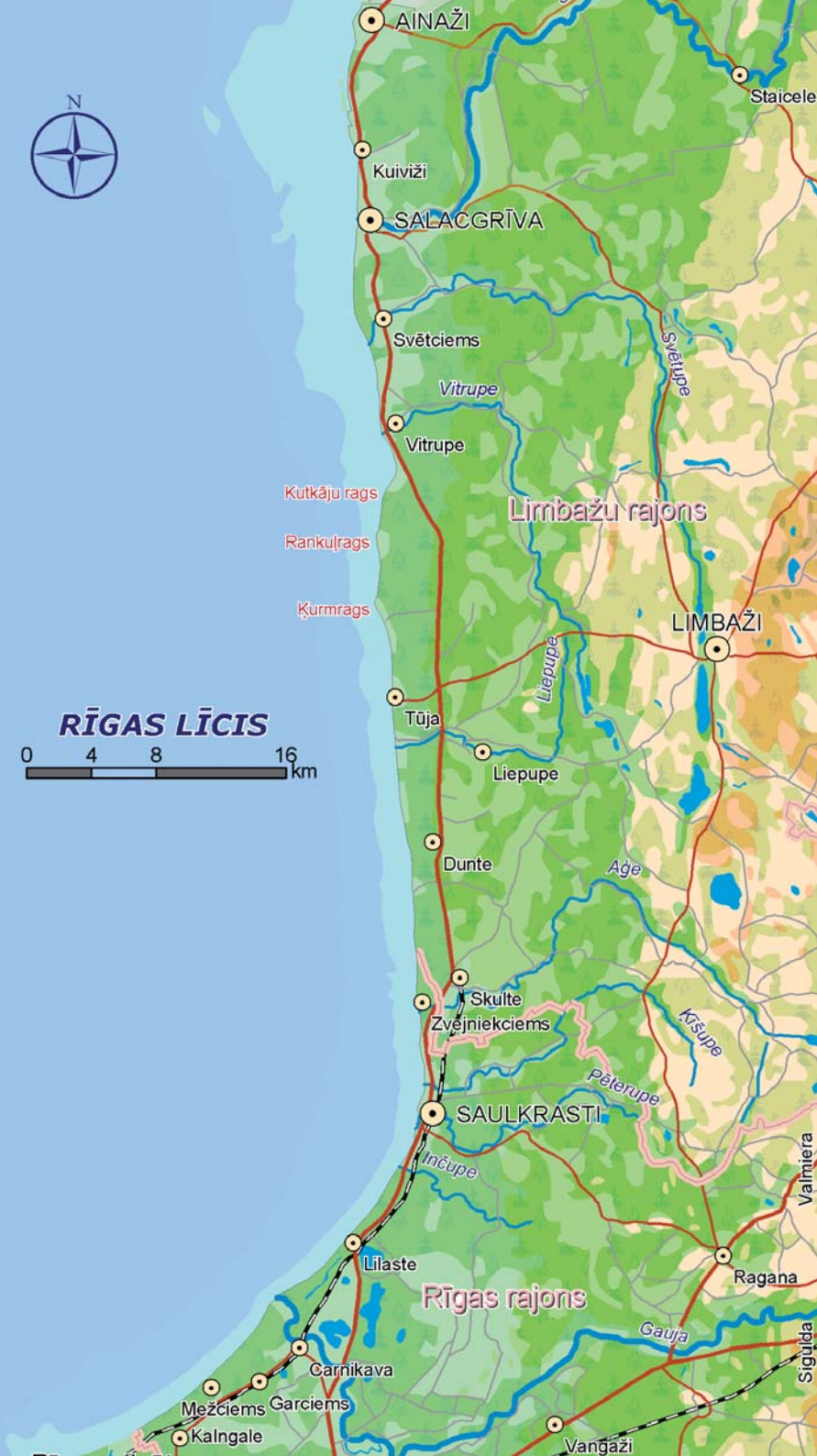

Vidzemes piekraste

RĪGAS LĪCIS

0 4 8 16 km

IEVADS

Jūras piekraste ir teritorija, kas dabas apstākļu, vēsturiskās attīstības un saimnieciskās darbības ziņā atšķiras no atklātās jūras un iekšzemes. Uzskata, ka Latvijā dabiskā jūras krasta zona sniedzas no 10 m dziļuma līnijas līdz Piejūras zemes robežai, kuru iezīmē Baltijas ledus ezera – Baltijas jūras senākās attīstības stadijas krasta līnija. Piekrastes attīstības plānošanai un pārvaldei svarīga ir galvenokārt ar jūru un piekrasti saistītā saimnieciskā darbība, ko nosaka pašvaldības atbilstoši administratīvajām robežām.

Šajā izdevumā ir apskatīta *Vidzemes piekraste* – šaura Rīgas līča dienvidaustrumu un austrumu krasta josla, kur vistiešāk vērojama jūras un sauszemes mijiedarbība un saskaras dabas aizsardzības, atpūtnieku un saimnieciskās attīstības intereses. Šis piekrastes posms ir ietverts Rīgas rajona Carnikavas novadā un Saulkrastu pilsētā ar lauku teritoriju un Limbažu rajona Skultes un Liepupes pagastā, Salacgrīvas pilsētā ar lauku teritoriju un Ainažu pilsētā.

Vidzemes piekrastei ir raksturīga īpaši liela dabas un ainavu daudzveidība, bagāta kultūrvēsture. Šeit sastopamas gandrīz visu iespējamo tipu pludmales, stāvkrausti un kāpas. Sevišķi ievērojami ir kāpu mežu masīvi un priekškāpas, akmeņainās pludmales, piekrastes mitrāji un smilšakmens atsegumi. Piekraste nav iedomājama bez upju, upišu un strautu (urgu) grīvām, kā arī lejteču ielejām ar platlapju mežiem. Vēsturiskā piekrastes iedzīvotāju nodarbošanās – gan zveja un lauksaimniecība, gan kuģu būve un jūrniecība – ir noteikusi apdzīvoto vietu un viensētu izvietojumu un līdz ar to – jauktas mežu, lauku, ciemu un mazpilsētu ainavas veidošanos. Arī Vidzemes piekrasti ietekmējusi 20. gadsimta 40.–90. gadu politiski ekonomiskā situācija. Zemes atrašanās valsts īpašumā kavēja piekrastes apbūvi, taču ļoti raksturīga tam laikam bija daudzu vasarnīcu ciematu un dārzkopības sabiedrību veidošanās piekrastē. Lilastes jūrmalā izvietotā padomju armijas bāzes teritorija sabiedrībai nebija pieejama. Pašlaik piekrastes pašvaldībām un valstij dažādo īpašuma attiecību apstākļos un pastāvošo normatīvo aktu ietvaros jārod risinājums līdzsvarotai un ilgtspējīgai piekrastes attīstībai līdz ar piekrastes vērtību saglabāšanu.

Vidzemes piekrastē sastopami daudzi Latvijā aizsargājami biotopi – mežainas jūrmalas kāpas, ar lakstaugiem klātas pelēkās kāpas, smilšakmens atsegumi, jūrmalas pļavas, lagūnas, jūras piekrastes akmeņu sēkļi, pārmitri platlapju meži un citi. Par Vidzemes piekrastes nozīmīgumu liecina šeit izveidotās *Natura 2000* jeb Eiropas nozīmes aizsargājamās dabas teritorijas: dabas liegumi “Vidzemes akmeņainā jūrmala” un “Randu pļavas” un dabas parks “Piejūra”. Vidzemes piekrastes ziemeļu daļa ir ietverta Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātā. Īpatnēji piekrastes veidojumi, diži akmeņi un dižkoki ir aizsargājami dabas pieminekļi. Dabisku mežu un atsevišķu sugu aizsardzībai ir izveidoti mikroliegumi.

Atpūtai piemērotas ir Vidzemes piekrastes plašās smilšainās pludmales. Īpaši vilinošas ir akmeņainās pludmales un smilšakmens atsegumi, Randu pļavu ainava un vientuļā krasta miers.

Paldies Vidzemes piekrastes iedzīvotājiem, pašvaldību un valsts institūciju darbiniekiem, kuri rūpējas par piekrastes dabas un kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanu!

JŪRAS KRASTA VEIDOŠANĀS

Materiālus Vidzemes piekrastes virsmas veidošanai sanesis ledājs, kas, klimatam kļūstot aukstākam, vairākkārt klājis Latvijas teritoriju. Ledājam kūstot, izgulsnējās akmeņaini smilšmāla un mālsmilts ieži (morēnas). Senās Baltijas jūras un upju ūdeņi pārskaloja ledāja atstātos nogulumus. Mūsdienų piekrastes virsma veidojusies pēdējo 10 000 gadu laikā, gan mainoties Baltijas jūras līmenim un vējiem pārpūšot smiltis, gan purvainajās ieplakās uzkrājoties kūdrai. Reljefa veidošanos ietekmējusi arī cilvēka darbība. Zem ledāja nogulumiem atrodas daudz senāki – simtiem miljonu gadu veci ieži.

Jūras viļņu un straumju, vēja, stāvkrastru nogāzēs radušos noslīdeņu, nogrūvumu un nobirumu, kā arī cilvēku darbības ietekmē jūras krasta veidošanās aktīvi turpinās joprojām. Krasta joslas pieaugums un noskalošanās ir atkarīga no dažādu apstākļu sakritības – jūras seklūdēns krasta nogāzes un jūras krasta uzbūves, jūras straumēm un sanešu plūsmas, ūdens līmeņa, vētru biežuma un spēka, jūras krasta izvietojuma attiecībā pret valdošajiem vējiem un vēja virziena vētru laikā, ledus segas un piekrastes sasaluma vētru laikā. Molu izbūvēšana, ostu padziļināšana un tās laikā izsmelto smilšu pārvietošana jūrā izmaina sanešu plūsmu un tādējādi ietekmē jūras krasta veidošanos. Savukārt zemsedzes iznīcināšana kāpās veicina smilšu tālāku pārpūšanu iekšzemē.

Vidzemes piekrastes dienvidu un ziemeļu daļai raksturīgi ir vidēji augsti un zemi smilšaini krasti. Tajos pārsvarā pār noskalošanos ir krasta paplašināšanās. Vidzemes piekrastes vidusdaļā ir izveidojusies gan zemi un vidēji augsti klinšu iežu (smilšakmens) stāvkrastrī, gan zemi un lēzeni mālāinu un smilšāinu iežu stāvkrastrī, kas pakļauti noskalošanai vētru laikā. Smilšāinos nogulumos veidojusies zemi stāvkrastrī sastopami Gaujas grīvas apvidū, bet zemi, augsti un vidēji augsti stāvkrastrī un augsti un vidēji augsti senkrastrī – Saulkrastru piekrastē.

Pastāvīgi mainās pludmales platums un augstums un notiek smilšu pārpūšana, taču ievērojami krasts izmainās vētru laikā. Visa Vidzemes piekraste ir pakļauta ziemeļrietumu vētru iedarbībai, bet Vidzemes krastu no Skultes līdz Ainažiem ietekmē arī dienvidrietumu un rietumu vētras.

Jūras radītas dabiskas aizsargbarjeras pret pamatkrastra noskalošanos vētru laikā ir jūras seklūdēns josla ar smilšu vāliem (sēkļiem), pludmale un priekškāpa. Vidzemes piekrastē šādi pasargāts ir krasta posms no Gaujas ietekas līdz Lilastei. Līdzīgi pasargāts arī plāvām apaugušais krasts Kuivižu – Ainažu piekrastē. Turpretim krasta posmi ar šauru un dziļu seklūdēns joslu un šauru pludmali bez priekškāpām un zemie smilšāinie krasti ar kāpām ir visvairāk pakļauti noskalošanai vētru laikā. Vidzemes piekrastē par sevišķi apdraudētu paaugstināta noskalošanas riska krastu tiek atzīts posms no Saulkrastriem līdz Salacgrīvai. Jūras krasta procesu pētījumi liecina, ka pēdējo 60 – 70 gadu laikā atsevišķos posmos Gaujas grīvas, Saulkrastru, Tūjas – Ķurmraģa un Vitrupe piekrastē pamatkrastrs noskalots par 40 – 70 m, bet Kuivižu – Ainažu jūrmalā krasta joslas platums pieaudzis par 100 – 200 m.

ŪDEŅI UN MITRĀJI

Jūras seklūdens josla, kurā upju ienestie saldūdeņi sajaucas ar atklātās jūras ūdens masām un kura pakļauta nepārtrauktai viļņu un jūras straumju darbībai, ir pati mainīgākā jūras daļa. Procesi, kas norisinās jūras krasta līnijai piegulošajā seklūdens joslā, būtībā nosaka galvenās izmaiņas jūras krasta sauszemes zonā.

Jūras straumes un viļņošanās, kā arī seklūdens joslā esošo smilšu plūsma sekmē krasta līnijai paralēlu zemūdus smilšu vālu jeb sēkļu veidošanos. Šāda plaša seklūdens josla ar zemūdus smilšu vāliem sevišķi raksturīga ir piekrastes Kalgales – Inčupes un Kuivižu – Ainažu posmā.

Saskalotas smilšu sēres un krasta vaļņi nereti no jūras norobežo seklas ūdenstilpes – **lagūnas**. Tajās izveidojas savdabīga, stāvošiem iesālūdeņiem raksturīga augu un dzīvnieku valsts. Seklie piekrastes ūdeņi un lagūnas ir piemērotas dzīvesvietas daudzām putnu sugām, tur sastopamas arī vairākas retas un aizsargājamas augu sugas.

Vietās, kur jūras seklūdens josla ir sevišķi plaša un labi pasargāta no vētrām, niedru un meldru audzes veido **piekrastes mitrājus**. Lagūnu, niedrāju un meldru audžu veidošanās ir raksturīga Kuivižu, Ainažu un Svētciena piekrastei.

Jūras zemūdus nogāzes dziļāko daļu klāj laukakmeņi un oļi, kas ir izskaloti no ledāja atstātajiem nogulumiem. Akmeņi, akmeņu sakopojumi un **akmeņu sēkļi** jūras seklūdens joslā sastopami Svētciena un Dantes piekrastē, kā arī piekrastes posmā starp Ķurmragu un Kutkāju ragu.

Vidzemes piekrastei raksturīgas ir **upju grīvas** – gan Gaujas grīva, gan daudzu mazo upju grīvas, gan palaikam izžūstošas strautu ietekas. Valdošo vēju un jūras seklūdens joslā esošo smilšu plūsmas ietekmē mazo upju grīvas virzās gar krastu un pagarinās. Mazo upju lejtecēs vērojami straujteču posmi.

Ar senākām Baltijas jūras attīstības stadijām ir saistīta **ezeru** izveidošanās Vidzemes piekrastē. Pavisam tuvu jūrai atrodas savdabīgā Garezeru virkne un ar reto un aizsargājamo augu atradnēm un dzidro ūdeni ievērojamais ezers – Ummis. Aizaugot ezeriem un pārpurvojoties mitrām ieplakām, Vidzemes piekrastē veidojas **purvi**.

Piekrastes mitrāji. Foto: E. Biseniece

PLUDMALES

Vējatplūdu laikā atsegta mitra pludmale. Foto: B. Laime

Vismainīgākā piekrastes daļa ir **pludmales**, kuru veidošanās tieši atkarīga no smilšu plūsmas jūras seklūdens joslā un viļņu darbības vētru laikā. Ilgstoši bezvētru periodi un vētras ievērojami izmaina pludmaļu augstumu un platumu. Vidzemes piekrastē sastopami gandrīz visi iespējamie pludmaļu tipi. Dažviet pludmalē izgulsnējas smago minerālu graudiņi, kas smiltis iekrāso sarkanvioletas.

Plašas, sausas un **augstas smilšu pludmales**, kas ir visvairāk piemērotas atpūtai, raksturīgas Kalngales – Pabažu un Vitrupe piekrastei. Vētrām noskalojot augsto pludmali, savdabīga **mitra smilšaina pludmale** palaikam veidojas uz dienvidiem no Inčupes grīvas, kur senkrasta pakājē izplūst avoti. Zemas un mitras smilšu pludmales ar **piekrastes peļķēm** raksturīgas Salacgrīvas un Ainažu apkārtnē. Ilgstoši pūšot krasta vējiem, šīs pludmales kļūst sevišķi plašas. Labvēlīgos apstākļos pludmalēs veidojas **sanesumu joslas**, kas ir nozīmīga dzīvesvieta dažādiem kukaiņiem. Pludmalēs un it īpaši uz sanesumu joslām veidojas savdabīgas augu sabiedrības, kurās nereti sastopamas retas un aizsargājamas augu sugas.

Neparastas ir Svētcima apkārtnē un starp Kuivižiem un Ainažiem sastopamās līdz pat ūdenslīnijai **apaugušās niedrāju** un **plāvu pludmales**. Šeit krasta līnijai paralēlas lēzenu vaļņveidīgu pacēlumu joslas ar sausām plāvām nomaina mitru pazeminājumu joslas ar slapjām plāvām un niedrājiem.

Akmeņaina pludmale. Foto: L. Enģele

Vidzemes piekrastes centrālajā daļā, kur krasts noskalojas vairāk nekā paplašinās un pludmales veidojas no smiltīm, grants, oļiem un laukakmeņiem, ir raksturīgas **mainīgas dažāda materiāla pludmales**.

Vidzemes piekraste ir ievērojama ar **akmeņainajām pludmalēm**. Tās dažu desmitu vai pat simtu metru garumā veido laukakmeņi. Plašākie un garākie akmeņaino pludmaļu posmi sastopami Kutkāju raga un Rankuļraga apkārtnē.

STĀVKRASTI

Piekrastē, kur jūra uzvīrās sauszemei un noskalo senāk radušos krastu, veidojas stāvkrausti. Tie var būt nesen noskaloti krasti, kur vēl labi redzami tos veidojošie ieži, vai apauguši stāvkrausti un senkrausti.

Gaujas grīvas un Saulkrastu apvidū un vietām arī citur Vidzemes piekrastē redzami **smilšu stāvkrausti** veidojas, ja tiek noskalotas senās kāpas. Vidzemes piekrastē no Skultes līdz Melekiem sastopami iespaidīgi stāvkrausti, kur atsedzas **ledāja atstātie nogulumi** (morēnas) un **smilšakmens un māla pamatieži**. Nereti atsegumos redzams, ka stāvkraustu veido vairāki atšķirīgi iežu slāņi.

Spēcīgu vētru laikā notiek stāvkrausta noskalošana, bet, nokrišņu un gruntsūdeņu ietekmē rodas augsnes nogrūvumiem, stāvkrausta krauja kļūst lēzenāka. Ilgstošu bezvētru periodu laikā veidojas ar plāvu augāju vai krūmājiem **apauguši stāvkrausti**. Ar mežu apaugušie **senkrausti** nav noskaloti vismaz pēdējos 80 – 100 gadus.

Smilšakmens atsegumi. Foto: A. Soms

KĀPAS

Kāpas ir vēja pārpūsto smilšu veidoti pauguri. Sevišķi intensīva kāpu veidošanās bezvētru laikā notiek Vidzemes piekrastes smilšainajos Kalngales – Saulkrastu un Vitrupes posmos, bet kāpu aizmetņi vērojami gandrīz visā piekrastē.

Kad vēja pārpūstās pludmales smiltis sastop kādu šķērslī, uzkrājas smilšu kaudzītes, kas apvienojoties veido kāpu aizmetņus jeb **embrionālās kāpas**. Kāpu veidošanos sekmē augi, kas izturīgi pret apbēršanu ar smiltīm un ar savu sakņu sistēmu nostiprina smiltis, spējot pat izaugt ārā no jauniem smilšu slāņiem. Tipiski embrionālo kāpu augi ir biežlapainā sālsvirza un kāpu graudzāles.

Embrionālajām kāpām kļūstot augstākām, veidojas stabilāki smilšu pauguri – **priekš-kāpas**. Tajās vēja nestās smiltis aiztur un nostiprina galvenokārt graudzāles un krūmi.

Embrionālās kāpas. Foto: A. Soms

Priekškāpas. Foto: A. Soms

Pelēkās kāpas. Foto: L. Enģele

Mežainas jūrmalas kāpas. Foto: I. Pliķša

Vidzemes piekrastē plašākās un augstākās priekškāpas veidojas Lilastes un Vitrupes apkārtnē, taču stipru vētru laikā arī tās tiek daļēji noskalotas.

Priekškāpu aizsegā, kur vairs nenotiek aktīva smilšu pārpūšana, veidojas ar sūnām, ķērpjiem un zemiem lakstaugiem apaugušas **pelēkās kāpas**. Laika gaitā, pelēkajām kāpām aizaugot ar priedēm, veidojas kāpu mežs jeb **mežainās jūrmalas kāpas**. Lielas mežaino jūrmalas kāpu platības atrodas Kalngales – Saulkrastu un Vitrupes – Salacgrīvas piekrastē. Lai pasargātu no izbradāšanas pelēko kāpu un mežaino jūrmalas kāpu traušo zemsedzi, vairāk apmeklētās piekrastes vietās tiek ierīkotas laipas un takas ar segumu.

MEŽI

Vidzemes piekrastes mežainajām kāpām ir raksturīgi **priežu sausieņu meži** – sils, mētrājs un lāns. Bioloģiski vērtīgākās ir saimnieciskās darbības neskartās vecās mežaudzes ar dažāda vecuma kokiem, sausokņiem, kritālām un retām un aizsargājamām augu un dzīvnieku sugām, kas pielāgojušās šādiem apstākļiem.

Bioloģisko un ainavisko daudzveidību palielina **pārmitrie platlapju meži** mazo upīšu un strautu ielejās un starpkāpu ieplakās. Lielākās platībās šie meži un arī **melnalkšņu staignāji** sastopami Skultes – Meleku piekrastē uz nogulumiežiem, kas maz laiž cauri ūdeni.

Vidzemes piekrastei raksturīgi arī atsevišķi **ozolu meži** un savdabīgi **baltalkšņu un ošu meži** uz senkrasta nogāzēm.

Pārmitrs platlapju mežs. Foto: A. Soms

PLĀVAS

Daudzveidīgais Vidzemes piekrastes reljefs un augsnes, kā arī tās apsaimniekošana ir radījusi šeit sastopamo sauso, mēreni mitro, mitro un slapjo plāvu dažādību. Kuivižu un Ainažu piekrastei raksturīgās **jūrmalas plāvas** var veidoties tikai piekrastes iesāļajās augsnēs. Gaujas grīvas apkārtnē ir viena no retajām vietām Latvijā, kur piekrastē saglabājušās plašas dabiskas, palos un vētrās applūstošas **palieņu plāvas**.

Bioloģiski vērtīgas plāvas atšķiras ar to, ka tās desmitiem gadu ilgi pastāvīgi tikušas apsaimniekotas – plautas un noganītas. Tās ir ievērojamas ar sugu daudzveidību un retām augu un dzīvnieku sugām. Šādas plāvas ir jācenšas saglabāt, turpinot to plaušanu vai noganīšanu.

Jūrmalas plāva. Foto: A. Soms

AINAVAS

Vidzemes piekraste ir ievērojama un pievilcīga tieši ar savu dažādību un vēsturiski izveidojušos ainavu. Šās piekrastes lielākajā daļā saglabājušās dabiskas ainavas – pludmales, stāvkrausti, kāpas un mežu masīvi. Kultūrvēsturiski nozīmīga un daudzveidīga ir lauku ainava ar viensētām un nelielajām apdzīvotajām vietām. Vidzemes piekrastē teritorijas, kuras cilvēki pilnīgi pārveidojuši, ir Salacgrīvas un Skultes osta, blīvi apbūvētās pilsētu daļas, Tūjas ciemats un mežos ieslēpušies bijušie dārzkopības sabiedrību ciemati.

Īpašu atzinību pelna tas, ka līdz šim piekraste saudzēta arī pilsētās, un tādējādi Saulkrastos, Salacgrīvā un Ainažos lielās platībās ir saglabājusies dabiska pludmale un kāpas. Saulkrastu mežainās jūrmalas kāpas ar tajās augošajām dižpriedēm, Salacgrīvas kāpu meži, savdabīgās pelēkās kāpas un mitrā pludmale, Ainažu piekrastes plāvas un kāpas ir bagātība, ko nepieciešams aizsargāt un prasmīgi apsaimniekot! Tikai saglabājot dabas daudzveidību un ainavu, Vidzemes piekraste arī nākotnē būs pievilcīga un apmeklētāju iecienīta atpūtas vieta.

Vidzemes piekraste. Foto: [J. Vītīns] (no projekta SuPortNet arbīva)

Vidzemes piekraste. Foto: L. Enģele

PIEKRASTES AIZSARDZĪBA UN APSAIMNIEKOŠANA

Ar jūras piekrasti kopš seniem laikiem bijusi saistīta cilvēku saimnieciskā darbība. Lai nepieļautu mežu izciršanu jūras piekrastē un līdz ar to smilšu pārpūšanu, 19. gadsimtā tika noteikts saglabāt meža joslu gar Baltijas jūras krastu. Ceļojošās kāpas, vētru laikā izskalotie ceļi un krasta kraujai pietuvojušās mājas mudina domāt par piekrastes saprātīgas apsaimniekošanas nepieciešamību. Pašlaik piekrastes aizsardzības un apsaimniekošanas prasības nosaka vairāki Latvijas Republikas normatīvie akti, Eiropas Savienības direktīvas, kā arī vietējo pašvaldību teritoriju plānojumi.

Retuma un apdraudētības dēļ **Latvijā īpaši aizsargājamas** ir Vidzemes piekrastei raksturīgās *ar lakstaugiem klātās pelēkās kāpas, mežainās jūrmalas kāpas, pārmitrie platlapju meži, ozolu meži, jūrmalas pļavas, upju grīvas, smilšakmens atsegumi*, kā arī ar augāju klātās savdabīgās pludmales un citi piekrastē reti sastopami ezeru, upju, pļavu un mežu tipi. Šo dabisko teritoriju (biotopu) un arī piekrastē sastopamo *embrionālo kāpu, priekškāpu, melnalkšņu staigņāju, purvaino mežu, augsto purvu un dabisko eitrofo ezeru* aizsardzību paredz arī **Eiropas Padomes Biotopu direktīva**.

Lielākā daļa Vidzemes piekrastes ir īpaši aizsargājamas dabas teritorijas. **Dabas liegumi** “Vidzemes akmeņainā jūrmala” un “Randu pļavas” un **dabas parks** “Piejūra” iekļauti arī Eiropas nozīmes aizsargājamo teritoriju jeb **Natura 2000** vietu vidū. Vidzemes piekraste no Vārzām Skultes pagastā līdz Igaunijas robežai atrodas **Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātā**. Lai aizsargātu dabiska meža nogabalus un atsevišķas sugas, ir izveidotas speciālas teritorijas – **mikroliegumi**. Tiek aizsargāti arī dabas pieminekļi – smilšakmens atsegumi jūras krastā, akmeņu sēkli jūrā, dižakmeņi un dižkoki.

Aizsargjoslu likums nosaka stingras prasības piekrastes aizsardzībai un saimnieciskās darbības ierobežojumus. Pludmalē un krasta kāpu aizsargjoslā jaunu ēku būvniecība *vietās, kur nav bijusi iepriekšēja apbūve*, atļauta tikai pilsētu un ostu teritorijās. Savukārt meža zemes transformācija krasta kāpu aizsargjoslā atļauta tikai ar ikreizēju Ministru Kabineta rīkojumu. Piekrastes zemes īpašniekiem, apsaimniekotājiem un apmeklētājiem pludmale un 20 m platā tauvas josla ir brīvi pieejama, taču jāievēro, ka *krasta kāpu aizsargjoslā un pludmalē aizliegts pārveidot kāpu reljefu, bojāt un iznīcināt kāpu dabisko zemsedzi, kā arī ar mehāniskajiem transportlīdzekļiem pārvietoties ārpus ceļiem*, ja tas nav saistīts ar attiecīgo teritoriju apsaimniekošanu vai

Pēc vētras. Foto: L. Enģele

Pēc vētras. Foto: L. Enģele

uzraudzību. Krasta kāpu aizsargjoslā ārpus māju pagalmiem ugunsiskus kurt atļauts tikai īpaši ierīkotās vietās, bet telšu celšana ārpus īpaši norādītajām vietām jāsaskaņo ar zemes īpašnieku vai tiesisko valdītāju.

Piekrastes vietējo pašvaldību teritoriju plānojumos tiek noteikts krasta kāpu aizsargjoslas platums: lauku teritorijās ne mazāk kā 300 m, pilsētās un ciemos ne mazāk kā 150 m no vietas, kur sākas dabiskā sauszemes veģetācija. Krasta kāpu aizsargjosla jānosaka platāka, ja nepieciešams saudzēt plašus aizsargājamus piekrastes posmus. Plānojumā iespējams noteikt katra piekrastes posma vērtībām visdraudzīgāko atļauto teritorijas izmantošanas veidu. **Tieši ar pašvaldību teritorijas plānojumu palīdzību, ņemot vērā piekrastes dabas vērtības un paredzot to saglabāšanu, iespējams panākt līdzsvarotu un ilgtspējīgu piekrastes attīstību.** Par tuvredzību liecina vēlme piekrastē redzēt vienīgi ciematus un biznesa objektus. Katrs saglabātais dabiskās piekrastes kvadrātmeters, katra ar blīvu apbūvi nepiesārņota ainava arī nākotnē būs vērtība, kas priecēs gan zemes īpašniekus un apsaimniekotājus, gan arī tūristus un atpūtniekus.

Vētra. Foto: A. Soms

PIEJŪRAS DABAS PARKS

Dabas parks "Piejūra" izveidots 1962. gadā, lai saglabātu ainaviski izteiksmīgāko un atpūtnieku ļoti iecienīto Rīgas līča Vidzemes piekrastes posmu no Vecākiem līdz Gaujas grīvai. 1999. gadā dabas parku paplašināja, tajā iekļaujot ekoloģiski un ainaviski vērtīgo un atpūtai nozīmīgo piekrasti no Lielupes grīvas līdz Inčupei. Šobrīd Piejūras dabas parka platība ir 4315 ha, un tas atrodas Rīgas pilsētas, Carnikavas novada un Saulkrastu pilsētas lauku teritorijas robežās.

Vislabāk Piejūras dabas parku raksturo jūras vējuzplūdiem pakļautās lielo upju – Lielupes, Daugavas un Gaujas grīvas ar sērēm, nelielām saliņām, zemām palieņu plāvām un niedrājiem un Vidzemes piekrastē plašākās pludmales un kāpas. Piejūras dabas parkā vērojamas gan embrionālās kāpas un priekškāpas, kuru veidošanās turpinās, gan ar mežu apaugušās ceļojošās kāpas un senās Litorīnas jūras krasta kāpas. Starp senajām kāpām izvietojusies Garezeru virkne un Ummas ezers.

Mežainas jūrmalas kāpas. Foto: V.Znotiņa

Garezers. Foto: I. Salmane

[illegible]

11

no savdabīgākajiem parka veidojumiem, kas saglabājušies nemainīgi vismaz 3500 – 7000 gadu.

Dabas parka aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumi ir paredzēti dabas aizsardzības plānā. Vecāču – Inčupes posmam aktuāli ir zemes transformācijas un mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi, kāpu zemsedzes saglabāšanai nepieciešamo laipu un barjeru izbūvēšana un atpūtas vietu labiekārtošana. Svarīgs ir jautājums par kompensācijām privāto zemju īpašniekiem Garezeru apkārtnē, kur dabas vērtību saglabāšanai noteikti stingri saimnieciskās darbības ierobežojumi. Precīza informācija par teritorijas zonējumu un atļautajām un aizliegtajām darbībām atrodama Piejūras dabas parka “Individuālajos aizsardzības un apsaimniekošanas noteikumos”, ko apstiprinājis Ministru kabinets.

Piejūras dabas parks apmeklētājiem ir labi sasniedzams ar Rīgas – Saulkrastu vilcienu. Autobraucējiem visērtāk ir apmeklēt Mežciema un Lilastes piekrasti.

Saulkrastu pilsētas teritorijā ar bioloģiski vērtīgu, vecu priežu mežu apaudzis stāvkrasts, ko veido Baltijas ledus ezera nogulumi un jaunākos laikos no pludmales pārpūsta kāpu grēda. Stāvkrasta augstākā virsotne ir Baltā kāpa pie Inčupes ietekas.

ZIEMEĻVIDZEMES BIOSFĒRAS REZERVĀTS

Vidzemes piekraste 62 km garumā no Vārzām Skultes pagastā līdz Igaunijas robežai ietilpst Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātā. Tajā ietverti arī dabas liegumi “Vidzemes akmeņainā jūrmala” un “Randu pļavas”. Kopš 1997. gada Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāts ir starptautiskas nozīmes aizsargājamā dabas teritorija. Tas izveidots ar mērķi sekmēt bioloģiskās daudzveidības aizsardzību, veicināt ilgtspējīgu attīstību un atbalstīt zinātniskos pētījumus un vides izglītību. Īpaši aizsargājamā dabas teritorija, kurai ir sava administrācija, sekmē piekrastes dabas vērtību saglabāšanu, kā arī rada papildu iespējas iedzīvotājiem iesaistīties dažādos projektos un labai draudzīgi apsaimniekot savus īpašumus.

Akmeņu sēklis. Foto: A. Soms

Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta piekrastē mijas gan vēsturiski apdzīvoti apvidi, gan neapdzīvoti mežu masīvi, piekrastes niedrāji un pļavas. Skultes un Liepupes jūrmala atšķiras ar skraji, nereti pat lielos attālumos izvietotām viensētām, bet Salacgrīvas un Ainažu apkārtnē raksturīgākas ir nelielas apdzīvotas vietas. Šis ir Latvijas piekrastes daudzveidīgākais posms, kur sastopamas gan dažādas pludmales, stāvkrausti, kāpas, pļavas un meži, gan arī upju grīvas, niedrāji, lagūnas, smilšaini un akmeņaini sēkļi.

Duntes – Meleku jūrmala ir ievērojama ar aktīvas noskalošanās stāvkrašiem, daudzveidīgām pludmalēm un savdabīgiem melnalkšņu, ošu un ozolu mežiem upišu ielejās un pašā jūras krastā. Blakus stāvkrašiem un akmeņainajām pludmalēm īpaši izceļas atsevišķi pelēko kāpu un mežaino jūrmalas kāpu posmi. Periodos starp vētrām te paspēj izveidoties nelielas priekškāpas.

Vitrupe – Salacgrīvas jūrmalā sastopamas Ziemeļvidzemē plašākās mežainās jūrmalas kāpas ar atšķirīgu reljefu un priežu mežiem, kas, saimnieciskās darbības maz skarti, daudzviet sasnieguši lielu vecumu un ir bioloģiski ļoti vērtīgi. Pie Vitrupe grīvas vērojama plašu un augstu priekškāpu veidošanās. Svētciema apkārtnē ir raksturīgi piekrastes niedrāji un akmeņu sēkļi, savdabīgas pelēkās kāpas un bioloģiski vērtīgas pļavas. Īpaši atzīmējamas ir reti sastopamās un īpaši

Mežainas jūrmalas kāpas. Foto: A. Soms

aizsargājamās Vidzemes piekrastei netipiskās pļavas ar lielziedu vīgriezi. Tās atrodas pavisam netālu no Salacgrīvas. Aizsargājami dabas pieminekļi ir akmeņu sēkļi – Krauju un Svētcīema akmeņu saliņas.

Salacgrīvas – Ainažu piekrastei ir raksturīgas zemas apaugušas smilšainās pludmales, jūrmalas pļavas, pelēkās kāpas, mežainās jūrmalas kāpas un melnalkšņu meži.

Apsaimniekojot Ziemeļvidzemes piekrasti un plānojot tās turpmāko attīstību, nepieciešams saglabāt dabiskās teritorijas, bioloģiski vērtīgos mežus un pļavas un Vidzemes piekrastei tipisko ainavu. Svarīgi ir sakopt un labiekārtot apmeklētājiem ērti sasniedzamas atpūtas vietas, vienlaikus saglabājot maz pieejamus dabiskākos un bioloģiski vērtīgākos piekrastes posmus. Plašāka informācija par dabas liegumos “Vidzemes akmeņainā jūrmala” un “Randu pļavas” paredzētajiem apsaimniekošanas pasākumiem atrodama šo teritoriju dabas aizsardzības plānos. Liegumos atļautās un aizliegtās darbības pašlaik nosaka “Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi”, ko apstiprinājis Ministru kabinets.

VIDZEMES AKMEŅAINĀ JŪRMALA

Vidzemes akmeņainās jūrmalas aizsardzība aizsākās 1957. gadā, izveidojot aptuveni 3 km garu aizsargājamu ģeoloģisko objektu abpus Ķurmraģa. 1987. gadā tika izveidots kompleksais dabas liegums 1322 ha platībā. Dabas liegums “Vidzemes akmeņainā jūrmala” pašreizējās robežās un 3371 ha platībā ir apstiprināts 2004. gadā.

Dabas liegums atrodas Limbažu rajona Liepupes pagastā un Salacgrīvas pilsētas lauku teritorijā. Tas izveidots skaistākajā un daudzveidīgākajā piekrastes posmā starp Tūju un Vitrupi, ietverot smilšakmens atsegumus un plašākās akmeņainās pludmales, piekrastes viensētu ainavu un mežus, kā arī jūras seklūdens joslu līdz 10 m dziļumam.

Stāvkrasts pēc vētras. Foto: K. Kalvišķis

Lieguma jūras teritoriju raksturo zemūdens smilšu vaļņi un sēkļi, akmeņu sakopojumi, dziļāk arī rupjas smilts, grants, oļi, akmeņu grunts. Sastopamās aļģu audzes ir nozīmīgas reņģu nārsta un ūdensputnu barošanās vietas. Pie īpašām lieguma dabas vērtībām pieder arī dabiskās pļavas, kas veidojušās ilgstošas apsaimniekošanas ietekmē, un daudzveidīgie, bieži pārmitrie un saimnieciskās darbības maz skartie meži. Savdabīgi ir mežos noslēpušies akmeņu lauki, ko pirms 12 000–9000 gadu atstājis ledājs un Baltijas ledus ezers. Aizsargājami dabas pieminekļi ir Ežurgu Sarkanās klintis un Veczemju klintis. Lieguma teritorija ir nozīmīga arī kultūrvēsturiski. Šeit agrāk atradusies viena no Vidzemes piekrastes kuģu būvētavām.

Vētru laikā notiek krasta noskalošana, kas veido jaunus atsegumus un krāšņu ainavu, taču ziemā noskalo ceļus un apdraud ēkas. Jūras krastu stiprināšanai visvairāk piemērota ir lielu laukakmeņu krāvumu veidošana pludmalē.

Lai nezaudētu liegumam raksturīgo dabas un ainavu daudzveidību, svarīgi ir saglabāt dabiskās pludmales, stāvkraustus, kāpas un bioloģiski vērtīgos mežus, kā arī pļaut vai noganīt pļavas. Nav pieļaujama šai piekrastei svešas, blīvas apbūves veidošana. Nepieciešams arī atrisināt jautājumu par kompensācijām daudzajiem privāto zemju īpašniekiem un pārdomāti novirzīt apmeklētāju plūsmu uz apskates objektiem un labiekārtotām atpūtas vietām.

Vidzemes akmeņaino jūrmalu vislabāk var iepazīt, ejot kājām vai braucot ar velosipēdu. Šaurie zemes ceļi, kas vietām ir noskaloti, un vēsturiski izveidojušies apbūve ekskursantus automašīnās neaizvedīs pie jūras! Toties automašīnas ir ērti novietojamas, lai apskatītu Veczemju (Mantiņu) smilšakmens klintis un Tūjas stāvkraustus un atpūstos šajās pludmalēs.

RANDU PĻAVAS

Randu pļavas. Foto: A. Soms

Kuivižu un Ainažu ostu. Šeit sauszeme pakāpeniski paplašinās un veidojas apaugusi pludmale un liegumam raksturīgās piekrastes pļavas (libiešu valodā *rand* – krasts). Šos procesus sekmē gan tas, ka plašo jūras seklūdens joslu veido ļoti lēzena un grūti izskalojama akmeņaina zemūdens nogāze, gan arī jūras nesto smilšu plūsma. Lēzeno vaļņveidīgo pacēlumu joslas ar sausām pļavām un mitru pazeminājumu joslas ar slapjām pļavām veidojas paralēli krasta līnijai. Kopš seniem laikiem pļavas ir pļautas un noganītas. Tā kā jūrmalas pļavās ir iesāļas augsnes, tikai tajās sastopamas vairākas retu augu sugas. Apsaimniekotās, klajās jūrmalas pļavas ir piemērota dzīvesvieta putniem.

Pļavu ainavu papildina zemās smilšainās pludmales un lagūnas – seklas ūdenstilpes, kas norobežojušās no jūras, piekrastē sastopamie niedrāji un meldru audzes, kā arī melnalkšņu meži, ptiēkškāpas, pelēkās kāpas un mežainās jūrmalas kāpas.

Randu pļavu dabas vērtību un daudzveidības uzturēšanai nepieciešama pļavu pļaušana vai noganišana. Aizsargājamas ir arī kāpas, meži un dabiskie pludmales posmi.

Piejūras pļavas starp Krišupīti un Vēverupīti (Rožupīti) aizsargājamo dabas objektu sarakstā ir iekļautas jau kopš 1962. gada. Atzīstot šo pļavu īpašo nozīmi augu sugu saglabāšanā, 1977. gadā izveidots arī botānisks liegums, bet 1987. gadā no Kuivižiem līdz Igaunijas robežai – ornitoloģiskais liegums ligzdojošo un caurceļojošo putnu aizsardzībai. 1999. gadā apstiprinātas dabas lieguma “Randu pļavas” pašreizējās robežas.

Dabas liegums ietver Salacgrīvas lauku teritorijas un Ainažu pilsētas piekrasti starp

Apzīmes:

Natura 2000 teritorijas

Ziemeļvidzemes
biosfēras rezervāts

The sea coast in Vidzeme is an area with high biodiversity and rich cultural history. Here, various types of beaches, dunes, and forests can be found. Particularly impressive are the wide dune forests, foredunes, and coastal wetlands. In river valleys, broad-leaved forests are located. In Northern part, coastal grasslands are formed as the result of unusual nature and management. The coast of "Vidzemes akmeņainā jūrmala Nature Reserve" forms also the stony banks and soft cliffs of sandstone.

There are also 3 Nature 2000 sites:

- Nature Reserve "Vidzemes akmeņainā jūrmala",
- Nature Reserve "Randu plavas",
- Nature Park "Piejūra".

Northern part of Vidzeme is included in North Vidzeme Biosphere Reserve. For the protection of natural forests and endangered species, micro-reserves are established. Also the large stones, secular trees and unusual coastal formations are being protected. Here many Latvian protected habitats can be found. The most representative are: wooded dunes, vegetated sandstone cliffs, coastal meadows, alluvial forests, and grey dunes (fixed dunes). Foredunes and embryonic dunes are listed in Habitats directive.

At Vidzeme coast, Carnikava, Saulkrasti, Skulte, Liepupe, Salacgrīva, and Ainaži municipalities are located. The arrangement of towns, settlements and single houses have been determined by the historical employment of coastal residents - fishing, shipyard, seafaring and agriculture. Now, coastal municipalities must find solutions for the further sustainable development and nature protection of the coastal areas.

Par piekrasti vairāk iespējams uzzināt informācijas avotos, kas izmantoti šā izdevuma sagatavošanai

Cēpāne I., Meiere S. Īpašuma lietošanas tiesību
aprobežojumi Baltijas jūras un
Rīgas jūras līča krasta kāpu aizsargjoslā. Rīga,
Latvijas Universitāte, 2004.

Eberhards G. Latvijas jūras krasti. Rīga, Latvijas
Univeristāte, 2003.

Eberhards G. Jūra uzbrūk! Ko darīt? Rīga, Latvijas
Universitāte, 2004.

Kabucis I. Latvijas biotopi. Rīga, Latvijas Dabas fonds,
2001.

Kabucis I. Biotopu rokasgrāmata. Eiropas Savienības
aizsargājami biotopi Latvijā. Rīga, LDF, DAP, 2004.

Laime B. Augi jūras krastā. Rīga, Latvijas Universitāte, 2005.

Melluma A. Latvijas Piekrastes ilgtspējīgā attīstība. Rīga,
Latvijas Universitāte, 2003.

Latvijas daba. Enciklopēdija. I–VI sējums, Rīga, 1994–1998.
Dabas lieguma "Randu plavas" dabas aizsardzības plāns.
Rīga, BEF, 2005.

Dabas lieguma "Vidzemes akmeņainā jūrmala" dabas
aizsardzības plāns. Salacgrīva, ZBR, 2004.

Dabas parka "Piejūra" dabas aizsardzības plāns. Rīga, LU
BF, 2004.

<http://www.biosfera.lv>

<http://www.dap.gov.lv>

<http://www.likumi.lv>

<http://www.limbazi.lv>

<http://www.piekraste.daba.lv>

<http://www.salacgriva.lv>

<http://www.saulkrasti.lv>

<http://www.vidm.gov.lv>

Lelde Enģele «Vidzemes piekraste»

Izdevums tapis Eiropas Savienības *LIFE-Nature* projekta
«Piekrastes biotopu aizsardzība un apsaimniekošana Latvijā» ietvaros
(LIFE2002NAT/LV/8498)

Vāka foto: Andris Soms

Kartes: Mārtiņš Pētersons

Kopsavilkums angļu valodā: Vija Znotiņa

Korektore Anita Pārupe

Makets: Agentūra Munks

Iespiests McAbols tipogrāfijā, Rīgā Bīķernieku ielā 18

© Latvijas Universitāte, 2006

ISBN 9984-783-93-6

VIDZEMES PIEKRASTE

Jūras krasta veidošanās

Ūdeņi un mitrāji

Pludmales

Stāvkrausti

Kāpas

Meži

Pļavas

Ainavas

Piekrastes aizsardzība un apsaimniekošana

Piejūras dabas parks

Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāts

Vidzemes akmeņainā jūrmala

Randu pļavas

Piekrastes saimnieki un viesi!

Ievērosim Aizsargjoslu likuma un īpaši aizsargājamo dabas teritoriju aizsardzības un apsaimniekošanas noteikumu prasības!

Saudzēsim visus piekrastes dabiskos veidojumus!

Ar **automašīnām** un citiem mehāniskajiem transportlīdzekļiem brauksim tikai pa ceļiem un tos novietosim tikai atļautās vietās!

Saudzēsim piekrastes zemsedzi un izmantosim izveidotās laipas un takas ar segumu!

Ugunskuris kurināsim un teltis celsim tikai speciāli iekārtotās un norādītās vietās!

Cienīsim privāto īpašumu un uz jūru dosimies tikai atļautās vietās!

Tikai no mūsu visu labās gribas ir atkarīga piekrastes nākotne.

